

Informatieprofessionals hebben een rol in de kenniseconomie: Roep om kennisdeltaplan

Informatieprofessional 2007 (2) p. 14- 17

Bas Savenije

Nederland kennisland?

In een kennissamenleving spelen de productie en verspreiding van kennis een essentiële rol. Kennis dringt door in alle facetten van de samenleving. De economische groei komt uit de productiefactor *kennis* in plaats van uit de traditionele productiefactor *arbeid*.

In 2000 spraken de Europese regeringsleiders in Lissabon af dat Europa in 2010 de meest dynamische kenniseconomie ter wereld zou moeten hebben. De werkelijkheid is echter dat Europa steeds verder achterop raakt bij de VS en ook dreigt te worden ingehaald door China en India.

Binnen de EU doet Nederland het goed waar het om wetenschappelijke publicaties en patenten gaat. Maar Nederland scoort bedroevend zwak met de uitgaven aan onderwijs.

Ook het aantal nieuwe high tech bedrijven is in Nederland relatief laag.

Voor een kennissamenleving zijn 3 elementen van essentieel belang: het kennisinvesteringsniveau, de opleidingsgraad en het innovatief vermogen.

Op al deze punten scoort Nederland in EU-verband relatief slecht. Voor alle duidelijkheid: Nederland gaat in absolute zin wel vooruit, maar andere landen gaan sneller vooruit.

Het innovatieplatform dat in 2003 is opgericht om de achterblijvende Nederlandse kenniseconomie een impuls te geven, is er weliswaar in geslaagd de kenniseconomie op de agenda te krijgen, maar de concrete resultaten zijn ronduit teleurstellend.

Voor informatieprofessionals is de vraag relevant of kennis voldoende doorsijpelt naar de samenleving in brede zin. Deze disseminatie is belangrijk voor de maatschappij als geheel, maar in het bijzonder voor innovatie; ook trekt goed onderzoek nieuw onderzoek en nieuwe onderzoeksubsidies aan.

We moeten echter constateren dat kennisbronnen op dit moment niet voldoende beschikbaar zijn voor de samenleving. Dat geldt bijvoorbeeld voor bronnen die relevant zijn voor de journalistiek; de situatie in de VS is op dit punt aanzienlijk beter. Maar het geldt ook voor wetenschappelijke kennis. Bij de disseminatie van wetenschappelijke kennis spelen de wetenschappelijke tijdschriften een cruciale rol. En de grote meerderheid van deze tijdschriften werkt met een abonnementenmodel. Deze abonnementen zijn zo duur dat zelfs de universitaire wereld problemen heeft om daar het geld voor te kunnen opbrengen. Daarom is er een internationale beweging in de richting van Open Access, waar niet de lezer de prijs van het tijdschrift opbrengt, doch de financiering via andere modellen wordt geregeld. Het bekendste daarvan is het model waarin publicatie als dienst wordt gezien, waarvoor wordt betaald door de auteur of liever gezegd door zijn werkgever of subsidiegever. Daarnaast zijn er subsidiegevers die eisen dat de onderzoeker zijn publicatie laat opnemen in een voor iedereen toegankelijk digitaal archief. Een mooi voorbeeld daarvan is de Wellcome Trust, de grootste financier van

medisch onderzoek in het Groot Britannië. Noch de Nederlandse overheid, noch de Nederlandse subsidiegevers, vertonen een waarneembare beweging in die richting.

Hoe zit het met de betrouwbaarheid van de kennisbronnen?

Er is een tendens waar te nemen: hoe goedkoper en laagdrempeliger de informatie, des te slechter de kwaliteit. En dat heeft onder andere te maken met de betrouwbaarheid. De belangstelling voor verificatie van feiten en informatie lijkt af te nemen. Hetzelfde geldt voor certificatie (Van wie is de kennis afkomstig?). De bereidheid om hiervoor te betalen neemt af door de laagdrempelige beschikbaarheid van informatie van onduidelijke kwaliteit.

Alles overziend kan de conclusie van Robert-Jan Smits, van het Directoraat Generaal Onderzoek van de Europese Commissie, worden onderschreven: Nederland heeft behoefte aan een Deltaplan voor de kenniseconomie waarvoor miljarden euro's beschikbaar moeten komen.

De informatieprofessional

Het gaat dus niet goed met de Nederlandse kennissamenleving. En dit besef is onvoldoende in Nederland doorgedrongen.

Informatieprofessionals kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de verbetering van de situatie. Informatieprofessionals kunnen er natuurlijk niet voor zorgen dat de investeringen van bedrijven in onderzoek en ontwikkeling omhoog gaan. Of dat er meer geld naar onderwijs gaat. Je kunt daardoor hooguit je stemgedrag bij de verkiezingen laten bepalen.

Maar informatieprofessionals kunnen wel bijdragen aan de disseminatie van kennis, aan het vergroten van de beschikbaarheid en de betrouwbaarheid. Enkele voorbeelden.

Er is onvoldoende aansluiting tussen vraag naar en aanbod van kennis. Hier is behoefte aan een makelaarsrol tussen aanbieders van en vragers naar kennis. Dit zal vaak spelen op het niveau van regionale netwerken. Een voorbeeld daarvan is de Taskforce Innovatie Regio Utrecht, die is opgericht met commitment van de belangrijkste partijen uit bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden. Het doel is ondernemers te stimuleren en te helpen bij het vernieuwen van hun product, dienst of proces. Informatieprofessionals kunnen een dergelijke makelaarsrol vervullen. Maar om als volwaardige gesprekspartner geaccepteerd te worden moet hij of zij wel goed op de hoogte zijn van vraag en aanbod en de juiste netwerken hebben.

Het aanbieden van kennis, van informatie *sec*, is vaak echter niet voldoende: het gaat ook om toegevoegde waarde, om verrijking van informatie: toegevoegde waarde die informatie en kennis bruikbaar maakt voor de klant. Waarom doen feiten zich voor en wat kan ik er mee? De informatieprofessional kan er met deze verrijking voor zorgen dat de juiste beslissingen genomen worden: door het management van een bedrijf, door een overheidsinstantie of door de vele andere consumenten van informatie. Ook hierbij is het belangrijk dat de informatieprofessional zich verplaatst in de positie van de ontvanger van informatie. De tijden van aanbodgestuurde dienstverlening liggen definitief achter ons.

Er is een kwaliteitsslag noodzakelijk in het onderwijs en deze kost geld, veel geld. Ook hier is de inbreng van informatieprofessionals broodnodig. De kennissamenleving veronderstelt dat mensen zelf kennis kunnen vergaren en actief kunnen omgaan met kennis. Informatieprofessionals kunnen en moeten een cruciale rol spelen om er voor te zorgen dat deze vaardigheden door zoveel mogelijk mensen worden verworven. Als we bijvoorbeeld kijken naar het voortgezet onderwijs kunnen we constateren dat de mediatheken daar nog sterk traditioneel moeten opereren. Slechts ongeveer de helft van de scholen voor voortgezet onderwijs kent een expliciete activiteit voor de ontwikkeling van informatievaardigheden. Er is altijd een mediatheekinstructie over boeken en huisregels, maar in slechts 40% van de scholen wordt aandacht besteed aan het beoordelen van kwaliteit van informatie. Slechts 14% van de scholen biedt digitale mediatheekdiensten op afstand. Hier ligt een forse uitdaging en niet alleen voor de schoolmediatheken zelf. Vaak is er een samenwerking met openbare bibliotheken, maar met name voor het VWO ligt een samenwerking met wetenschappelijke bibliotheken ook zeer voor de hand.

Bibliotheken zullen nadrukkelijker een rol moeten claimen als stimulator van *mediawijsheid* (“*Information literacy*”). Ook in de Europese Commissie krijgt deze rol nauwelijks aandacht; als er al over bibliotheken wordt gesproken, gaat het vooral over het bewaren van culturele erfgoed.

Maar het bevorderen van mediawijsheid beperkt zich niet tot de scholen. Er komen constant nieuwe technologieën, informatiesystemen, informatiebronnen. De manier waarop informatie beschikbaar wordt gesteld verandert in hoog tempo. Google Scholar was er ineens en iedereen vroeg zich af: Wat heb ik er aan? Hoe betrouwbaar zijn wikipedia's? Wat kun je met YouTube? Mensen hebben behoefte aan soort gids in deze voor velen verwarrende wereld. De informatieprofessional is hiertoe bij uitstek geschikt.

Het maatschappelijk debat

Maar wij, informatieprofessionals, kunnen meer. Wij moeten ons roeren in het maatschappelijk debat. Opnieuw enkele voorbeelden.

Er valt nog het nodige te doen aan de verbetering van de toegankelijkheid van kennis. Open access, de term is uiteraard al gevallen. De overheid heeft de neiging zich hier nogal terughoudend op te stellen. Zij is bang dat de vernieuwing ten koste gaat van het traditionele model voor wetenschappelijke communicatie en dus mogelijk nadelig zou kunnen zijn voor traditionele uitgevers, en daar hebben we er een aantal van in Nederland. Hier doet zich het uiterst merkwaardige verschijnsel voor dat het feit dat Nederland een aantal belangrijke uitgevers heeft, een hinderpaal is voor de Nederlandse kenniseconomie. Een nogal navrante paradox.

Hoe gaan we in de toekomst om met het intellectueel eigendom, als kennis niet alleen een concurrentiefactor is, maar als we die kennis ook zoveel mogelijk willen benutten? We zullen moeten meedenken over en meewerken aan nieuwe alternatieven, zoals Creative Commons. En we moeten bekendheid geven aan deze vernieuwingen en het gebruik ervan stimuleren.

De informatie-infrastructuur kan ook worden verbeterd. Het is nog steeds een gotspe dat je in Nederland moet betalen om alleen maar in de Nederlandse Centrale Catalogus te kunnen kijken.

De infrastructuur heeft überhaupt nog teveel traditionele sporen. Te vaak heb je het gevoel in een bolide te zitten die wordt gesmoord op een zandpad. Onze inbreng is onmisbaar bij de noodzakelijke verbetering. Hiervoor moeten wel traditionele grenzen worden vergeten. Een intensievere samenwerking tussen openbare en wetenschappelijke bibliotheken ligt hierbij duidelijk voor de hand. De nationale bibliotheekkaart kan op dit punt een aardige lakmoesproef zijn.

Dan nog even een heel praktisch punt. Het BTW-tarief voor papieren boeken en tijdschriften is 6%, voor elektronische informatiedragers is het 19%. Dit is een uiterst curieus verschil waar bibliotheken al jaren tegen te hoop lopen. Recent hebben CDA en VVD aangegeven hier best iets aan te willen doen, maar dan wel via de verhoging van het BTW-tarief voor papieren informatiedragers van 6 naar 19%. Dit is een directe kostenverhoging en verhoogt dus de toegangsdrempel tot kennis. Dit moeten we niet laten gebeuren.

Conclusie

Hoe dan ook: wij als informatieprofessionals zullen ons beter moeten positioneren. De malaise van de Nederlandse kenniseconomie vormt hiervoor een goed aanknopingspunt. Iedereen kan beginnen met een sterkere positionering in zijn of haar eigen omgeving: zichtbaarheid -ook bij de politiek, een proactieve houding daar waar er problemen zijn waar we een rol kunnen spelen. Maar ook landelijk zullen organisaties als de NVB en FOBID vaker van zich moeten laten horen en participeren in debatten die raken aan ons vak.

Een betere positionering lukt echter alleen met kwaliteit: zowel qua inhoud als qua presentatie. Worden we in die rol geaccepteerd? Daar zullen we zelf voor moeten zorgen. Dat kan door ons beter te profileren aan de hand van onze meerwaarde en met name door goede voorbeelden te stellen. Onze PR kan ook wel wat beter; ons imago is toch vaak nog wat stoffig, terwijl we in feite een sterk innovatieve sector zijn. We moeten onze goede resultaten zelfverzekerd en trots uitdragen en naar buiten toe niet teveel treuren (en zeker niet zeuren) over de onzekerheid die de vele veranderingen met zich meebrengen. Kortom, het komt neer op een goede communicatie, met nieuwe, maar ook met oude vertrouwde middelen. Alleen zo zullen wij boven het maaiveld kunnen uitsteken.

Bas Savenije is bibliothecaris van de Universiteit Utrecht en voorzitter van de NVB.

Dit artikel is een bewerking van de presentatie met dezelfde titel op de Online Conferentie te Amsterdam op 8 november 2006.